

CZU 378.147

**METODE REFLEXIVE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR –
ABORDARE PROCESUALĂ
REFLECTIVE METHODS IN HIGHER EDUCATION –
PROCESSUAL APPROACH**

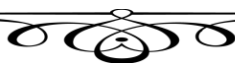
***Veronica RUSOV, asistentă universitară,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova***

Rezumat: *Articolul de față explorează importanța și aplicarea metodelor reflexive în învățământul superior, punând accent pe abordarea procesuală a acestora. Reflexivitatea este esențială pentru formarea competențelor profesionale și pentru dezvoltarea gândirii critice la studenți. Prin intermediul unei analize teoretice și a exemplelor practice, se evidențiază beneficiile integrării metodelor reflexive în curriculum și provocările întâlnite în implementare. Articolul își propune să ofere un cadru conceptual pentru utilizarea eficientă a acestor metode în scopul dezvoltării personale și profesionale a studenților.*

Cuvinte-cheie: *reflexivitate, învățământ superior, abordare procesuală, metode reflexive*

Abstract: *This article explores the importance and application of reflective methods in higher education, with a focus on their process-oriented approach. Reflectivity is essential for developing professional competencies and fostering critical thinking in students. Through theoretical analysis and practical examples, the benefits of integrating reflective methods into the curriculum are highlighted, along with the challenges encountered during implementation. The article aims to provide a conceptual framework for the effective use of these methods to promote both personal and professional development in students.*

Keywords: *reflectivity, higher education, process-oriented approach, reflective methods*

În ultimii ani, creșterea cerințelor față de calitatea pregătirii academice a studenților a generat o nevoie acută de a integra metode pedagogice inovatoare care să încurajeze dezvoltarea gândirii critice și a abilităților de rezolvare a problemelor.

Metodele reflexive au devenit o componentă centrală a acestui demers, facilitând studenților o mai bună înțelegere a proceselor cognitive implicate în învățare și oferindu-le ocazia de a reflecta asupra propriilor experiențe și cunoștințe. Reflexivitatea, definită ca proces de analiză a propriei gândiri și a deciziilor luate, reprezintă o resursă pedagogică valoroasă, care poate îmbunătăți nu doar performanțele academice, ci și pregătirea pentru viața profesională.

În acest articol, ne propunem să explorăm metodele reflexive aplicabile în învățământul superior, analizând avantajele abordării procesuale și impactul acestora asupra dezvoltării personale și academice a studenților. Vom oferi o analiză a modului în care aceste metode pot fi integrate eficient în curriculum și vom discuta provocările întâlnite în implementare.

Metodele reflexive își au rădăcinile în teoria constructivistă a învățării, care pune accent pe rolul activ al studentului în procesul de cunoaștere. Potrivit lui John Dewey (1933), reflexivitatea este un proces mental activ și deliberat prin care individul își reevaluează experiențele și învață din ele. Această capacitate de reflexie este strâns legată de dezvoltarea gândirii critice și a metacogniției, fiind esențială în pregătirea studenților pentru a face față provocărilor complexe din lumea reală (Schön, 1983).

Teoriile educaționale contemporane susțin ideea că învățarea nu se rezumă doar la acumularea de cunoștințe, ci implică și dezvoltarea abilităților cognitive, emoționale și sociale. Metodele reflexive încurajează explorarea și introspecția personală, ceea ce poate conduce la o realizare cu succes a învățării centrate pe student. Prin cercetarea științifică inițiată, am căutat să oferim dovezi asupra modului în care metodele reflexive influențează învățarea studenților.

I.O. Pânișoară utilizează sintagma de „practici reflexive”, care reprezintă „un grup de metode și tehnici menite să ajute indivizii sau grupurile de elevi/profesori să reflecteze asupra propriilor experiențe, comportamente sau acțiuni pentru a se angaja într-un proces de învățare continuă”.

Autorul accentuează că practicile reflexive „facilitează identificarea unor șabloane de gândire”:

- presupuneri;
- prejudecăți;
- tipare de comportament care ne influențează gândirea sau acțiunile;
- permit explorarea unor perspective deschise referitoare la tiparele care ne influențează (nu este vorba doar despre propriile acțiuni, ci ne referim aici la dezvoltarea noastră holistică, felul în care convingerile noastre sunt legate de presupunerile pe care le facem într-un mod constructiv sau distructiv, felul în care scopurile pe care ni le propunem sunt influențate de aceste tipare).

Prin abordarea acestor metode de reflecție și introspecție dezvoltăm atât conștiința și conștientizarea de sine, imaginația și creativitatea, cât și gândirea critică și analitică” [8, p. 283].

Astfel, utilizarea sintagmei „practici reflexive” de către I.O. Pânișoară subliniază importanța unui set diversificat de metode și tehnici care încurajează indivizii sau

grupurile de elevi și profesori să se auto-reflecteze asupra experiențelor, comportamentelor și acțiunilor proprii. Această abordare facilitează un proces continuu de învățare și dezvoltare personală, evidențiind rolul esențial al reflecției în îmbunătățirea calității educației și promovarea unei atitudini active față de propria evoluție în domeniul învățării.

V. Metaeva menționează că metoda reflexivă deține caracteristicile principale ale unei metode didactice și fiind confirmată de metodicile reflexive în practica pedagogică, poate fi considerată ca fiind o metodă didactică. Autoarea concluzionează că metoda reflexivă „cuprinde toți parametrii necesari și suficienți pentru a fi inclusă în clasificarea modernă a metodelor didactice” [11, p. 24].

V. Metaeva, fiind preocupată de fundamentarea metodei reflexive, a ridicat problema locului acesteia în clasificările metodelor didactice. Autoarea s-a bazat pe clasificarea metodelor elaborată de lu. K. Babansky, și a propus ca metoda reflexivă să fi atribuită celui de-al doilea grup de metode numite metode de organizare a acțiunilor și operațiunilor de învățare (un subgrup de metode gnostice care vizează organizarea și implementarea operațiilor mentale). Argumentul atribuirii metodei reflexive acestui grup a fost că metoda reflexivă contribuie la realizarea activităților euristice și de soluționare a problemelor.

În viziunea autorului I. Galaktionov, caracteristicile metodelor reflexive includ „dialogul, accentul pe înțelegere și asimilarea activă a conținutului propus spre învățare. În această grupă de metode, între participanții la procesul educațional predomină relațiile de tip subiect-subiect, iar accentul este pus pe dezvoltarea operațiilor de gândire, nu doar pe procesele de memorare care domină în sistemul tradițional de învățare. Cel ce învață dobândește abilități de reflecție asupra propriilor cunoștințe, ceea ce permite optimizarea proceselor de auto-învățare, auto-dezvoltare și auto-educare” [9, p. 229].

M. Golubeva clasifică metodele de învățare reflexivă în:

- *Metodele diagnostico-analitice* au ca scop „diagnosticarea și analiza cunoștințelor pe o anumită temă, problemă, secțiune a cursului”. Cea mai optimă formă a acestor metode este un tabel analitic care conține diverse coloane și secțiuni în funcție de caracteristicile cursului și de nivelul de pregătire al studenților. Fiecare coloană conține informații relevante despre subiect;
- *Metodele narative* sunt eseuri, note analitice în care studenții își evaluează cunoștințele pe o temă, secțiune sau curs în ansamblu. Temele scrise gratuite pot fi diferite ca formă și conținut, de la eseuri de 5-10 minute, în care elevii pur și simplu notează toate gândurile legate de un anumit subiect care le-a venit în minte, până la lucrări creative mari care sunt rezultatul de înțelegere a materialului și a naturii dobândirii lui;
- *Metodele grafice* sunt o varietate de scheme care folosesc desene și colaje. Scopul principal al metodelor grafice este de a „actualiza potențialul intelectual al studenților”. Integrarea mijloacelor verbale și non-verbale vă permite să activați emisfera dreaptă, care este responsabilă pentru gândirea creativă [10, p. 80].
- *Metode interactive*.

Tabelul 1. Locul metodelor reflexive în sistemul metodelor de învățământ (autor)

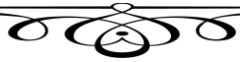
<i>Autori</i>	<i>Criteriul</i>	<i>Categoria</i>	<i>Exemple de metode</i>
G.C. Cristea (2002) [5, p. 183]	-	Metode în care predomină acțiunea de comunicare într-o formă de organizare internă	• Reflecția personală • Introspecția
M. Bocoș (2002) [2, p. 180]	-	Metode de dezvoltare a spiritului activ	• Reflecția personală
I. Cerghit (2006) [3, p. 112]	După sursele cunoașterii (învățării)	Metode de comunicare interioară	• Reflecția personală • Experimentul mintal
M. Ionecu (2007) [Apud 6, p. 235]	După modul de transmitere și însușire a cunoștințelor	Metode de comunica la nivelul limbajului intern	• Reflecția • Introspecția
R.B. Iucu (2008) [7, p. 126]	După criteriul sursei de cunoaștere Subcriteriul suportului purtător de informație	Metode de comunicare interioară	• Reflecția personală (meditația profundă) • Experimentul mintal
I. Cerghit (2008) [4, p. 381]	După criteriul istoric	Metode alternative de evaluarea	• Jurnal reflexiv
M. Bocoș, D. Juncan (2019) [1, p. 95]	-	Metode de transmitere și însușire a cunoștințelor Subcategoria: Metode de comunicare la nivelul limbajului intern	• Reflecția personală • Autoobservarea • Introspecția
M. Golubeva (2011) [10, p. 80]	-	Metode reflexive diagnostico-analitice	• Tabel analitic • Știu-Am aflat-Vreau să știu
		Metode reflexive narative	• Eseuri • Note analitice
		Metode reflexive grafice	• Schema-colaj • Mind map • Arborele prezicerilor • Stalker
		Metode reflexive interactive	• Focus grup

Observam ca metodele reflexive dețin o relație, corespondență accentuată cu metodele alternative de evaluare. Vom încerca să conturăm principalele asemănări și deosebiri dintre cele două clase de metode, întrucât acest demers ne poate releva constante și variabile prețioase în conturarea naturii metodelor reflexive.

Metodele reflexive pot completa metodele tradiționale, deoarece aduc un plus de profunzime în înțelegere și analiză, ajutându-i pe studenți să își dezvolte gândirea critică și să reflecteze asupra modului în care folosesc cunoștințele în diverse contexte.

Metodele reflexive se pot integra în diverse strategii de învățare, având un rol important în formarea gândirii critice, analizei și auto-îmbunătățirii. Ele îi încurajează pe studenți să devină mai conștienți de propriul proces de învățare și să fie auto-reglați.

Aceste metode au o legătură strânsă cu metodele alternative de evaluare, deoarece ambele pun accentul pe înțelegerea profundă și dezvoltarea personală. Chiar dacă abordează aspecte diferite ale învățării, ele contribuie împreună la o educație completă și echilibrată.

Metodele reflexive îi motivează pe studenți să își analizeze propriile acțiuni, atitudini și rezultate, ceea ce le permite să își identifice punctele forte și slabe și să găsească modalități de îmbunătățire. În acest fel, procesul de învățare devine mai personalizat și adaptat fiecărui individ.

Abordarea procesuală a metodelor reflexive presupune o serie de etape prin care studentul trece pentru a analiza și îmbunătăți atât propriul proces de învățare, cât și rezultatele obținute.

Abordarea procesuală a metodologiei utilizării metodelor reflexive implică respectarea a patru etape de utilizare a metodelor în procesul de predare și învățare având ca bază relația pedagogică de tip „subiect-subiect”.

Prima etapă vizează pregătirea pentru implementarea metodelor reflexive. Cadrele didactice se preocupă de identificarea obiectivelor operaționale, alegerea metodei reflexive potrivite pentru realizarea obiectivelor, formularea sarcinii de învățare, pregătirea instrumentelor necesare (fișe de lucru, jurnale). Studenții au grijă de studierea teoriilor despre metodele reflexive și învățarea centrată pe student pentru aprofundarea înțelegerii modului în care funcționează reflecția și cum poate fi aplicată, aplicarea instrumentelor de autocunoaștere a potențialului de învățare.

Cea de-a doua etapă se axează pe planificarea utilizării metodelor reflexive. Cadrele didactice realizează stabilirea obiectivelor operaționale, alegerea metodei reflexive potrivite pentru realizarea obiectivelor, formularea sarcinilor de învățare, pregătirea instrumentelor necesare (fișe de lucru, jurnale). Studenții se implică activ în studierea individuală a conținutului, realizarea sarcinilor de studiu individual, soluționarea neînțelegerilor prin consultațiile individuale cu cadrul didactic, colegii. În această etapă, se elaborează un plan detaliat pentru utilizarea metodelor reflexive în procesul de învățare. Planul ar trebui să includă strategiile specifice de reflexie și activitățile de învățare care vor fi folosite. Planificarea permite structurarea învățării pentru a asigura un flux logic și coerent al activităților. Ea ajută și la anticiparea potențialelor provocări și la dezvoltarea soluțiilor pentru acestea.

Etapă a treia implică utilizarea propriu-zisă a metodelor reflexive în activitatea didactică. Cadrele didactice se preocupă de explicarea etapelor de aplicare a metodelor reflexive, dirijarea încurajatoare a realizării acțiunilor specifice etapelor metodei, oferirea de exemple, modele de reflecție, valorificarea dialogului reflexiv, implicarea activă a tuturor studenților. La rândul lor, studenții sunt responsabili de respectarea etapelor specifice metodei, utilizarea instrumentelor, resurselor specifice metodelor reflexive propuse, implicarea activă în dialogul reflexiv, comunicarea (scris sau oral) reflecțiilor personale cadrului didactic / colegilor. În această etapă, se implementează planul creat în mod activ în procesul de învățare. Studenții sunt implicați în activități care îi încurajează să reflecteze asupra conținutului învățat, să-și analizeze gândurile și să dezvolte abilități metacognitive.

Ultima etapă vizează evaluarea. Cadrele didactice asigură ghidarea autoevaluării procesului și progreselor învățării, oferirea de feedback constructiv, analiza avantajelor și dezavantajelor metodelor reflexive. Studenții sunt îndrumați pentru autoevaluarea rezultatelor, calității studiului, progresului în învățare, stabilirea direcțiilor de eficientizare a învățării, autoevaluarea experienței de utilizare a metodelor reflexive. Etapa de evaluare implică reflectarea asupra modului în care s-a desfășurat procesul de învățare

utilizând metodele reflexive. Se examinează în ce măsură au fost atinse obiectivele și ce a funcționat sau nu a funcționat în cadrul activităților. Evaluarea oferă feedback valoros atât pentru studenți, cât și pentru profesori. Aceasta poate contribui la îmbunătățirea viitoarelor sesiuni de învățare și la ajustarea strategiilor.

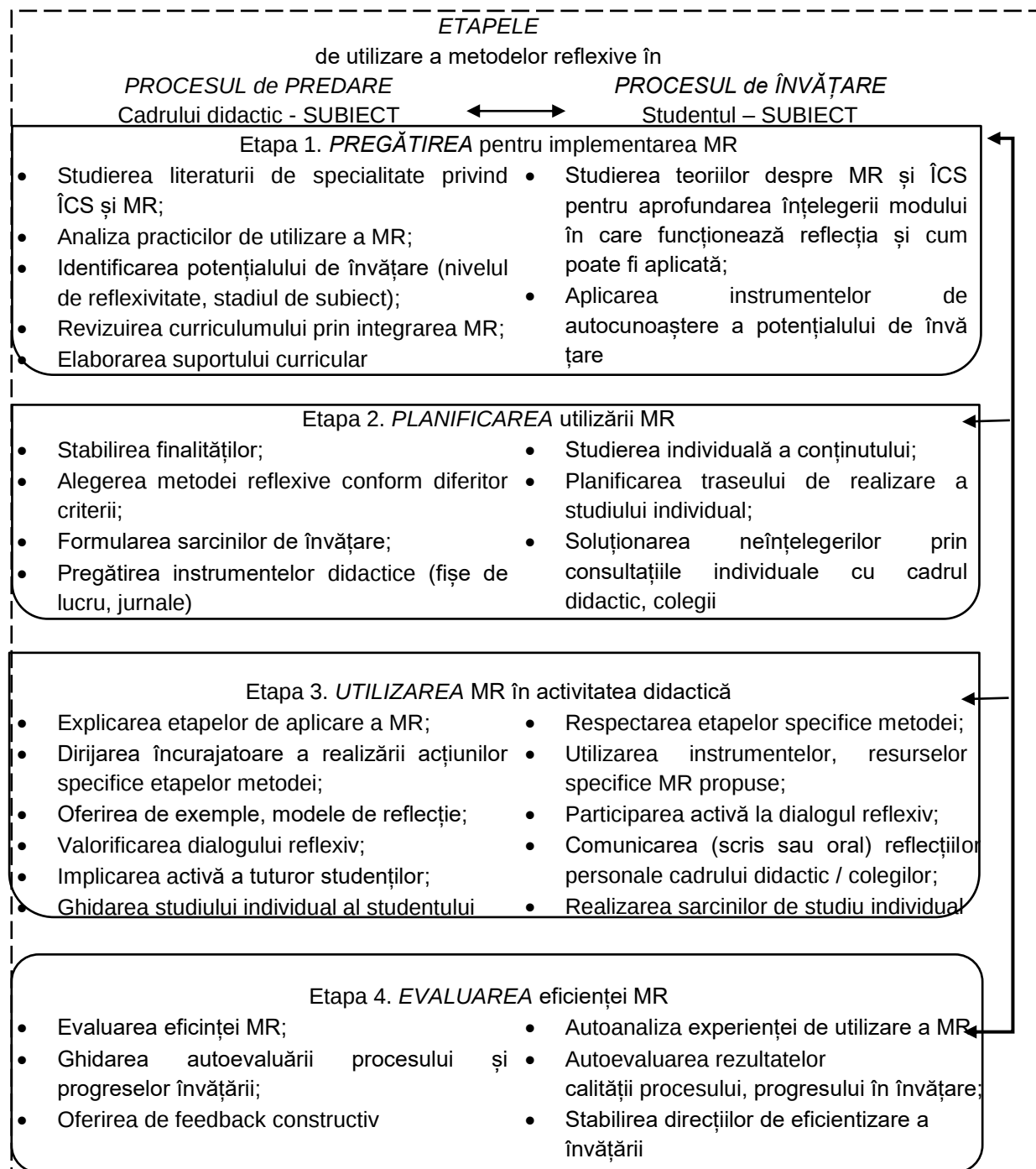

Fig. 1. Etapele de utilizare a metodelor reflexive

Metodele reflexive nu doar încurajează studenții să-și evalueze propriul proces de învățare, dar și să facă legătura între cunoștințele teoretice și aplicarea lor practică, aspecte esențiale pentru pregătirea lor profesională. Analiza etapelor de implementare a acestor metode oferă o perspectivă asupra modului în care pot fi integrate eficient în curriculum, evidențiind provocările și oportunitățile care apar în proces. În plus,

cercetarea acestor etape permite crearea unui cadru structurat și sistematic, care poate ghida cadrele didactice în utilizarea reflexivității pentru a stimula învățarea activă și gândirea critică. Această analiză este vitală pentru adaptarea metodelor reflexive la nevoile și stilurile de învățare ale studenților, asigurând o educație relevantă și de calitate într-o lume academică în continuă schimbare.

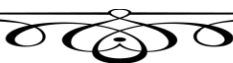
Integrarea metodelor reflexive în învățământul superior nu este lipsită de provocări. Una dintre principalele dificultăți este legată de reticența unor studenți în fața unui proces educațional care solicită introspecție și autoanaliză.

Integrarea reflexivității necesită timp, atât pentru realizarea efectivă a activităților de reflecție, cât și pentru pregătirea cadrelor didactice în vederea facilitării acestora. Programele universitare sunt adesea încărcate cu cerințe și obiective specifice, iar adăugarea unor metode reflexive poate părea dificil de realizat într-un timp limitat. De asemenea, studenții și profesorii pot percepe aceste activități ca fiind suplimentare, neavând suficient timp pentru a le implementa în mod adecvat.

Totodată, formarea cadrelor didactice pentru a utiliza aceste metode în mod eficient este o componentă esențială, dar adesea neglijată. Pentru a utiliza metodele reflexive în mod eficient, profesorii trebuie să fie bine pregătiți și să înțeleagă pe deplin procesul reflexiv, astfel încât să poată ghida studenții prin acest demers. Totuși, nu toate cadrele didactice au experiență sau formare în acest domeniu. Lipsa de pregătire adecvată poate duce la implementarea superficială a acestor metode, limitând beneficiile acestora pentru studenți. Unii studenți pot fi rezistenți la utilizarea metodelor reflexive deoarece acestea implică introspecție și autoanaliză, activități care pot fi percepute ca inconfortabile sau neobișnuite. Această rezistență poate fi mai accentuată la studenții care nu au fost obișnuiți cu abordări pedagogice ce pun accent pe reflecție, ci cu metode mai tradiționale, orientate spre transmiterea de cunoștințe fără o implicare personală profundă. Un alt obstacol important este dificultatea de a evalua în mod obiectiv și standardizat procesul reflexiv. Spre deosebire de testele tradiționale, care măsoară cunoștințe concrete, reflexivitatea implică o componentă subiectivă, personală, care poate varia semnificativ de la un student la altul. Evaluarea eficientă a reflexiei necesită criterii bine definite și adaptate la individualitatea fiecărui student, ceea ce poate reprezenta o provocare suplimentară pentru profesori.

Metodele reflexive sunt mai ușor de aplicat în domeniile umaniste și sociale, unde studiile de caz, reflecția asupra experiențelor personale și analizele critice sunt deja practici comune. În schimb, în domeniile științifice și tehnice, unde predomină abordările cantitative și obiective, reflexivitatea poate fi considerată mai puțin relevantă. Aici, accentul se pune adesea pe rigoarea metodologică și pe rezultate precise, iar componenta reflexivă poate părea mai greu de integrat în procesul de învățare. Cât de variate n-ar fi obstacolele, cu certitudine afirmăm că metodele reflexive oferă un cadru pedagogic valoros pentru dezvoltarea gândirii critice și a competențelor profesionale ale studenților din învățământul superior.

Abordarea procesuală permite o analiză profundă și continuă a experiențelor de învățare, oferindu-le studenților ocazia să devină învățăcei autonomi și să își dezvolte abilități transferabile. Cu toate acestea, implementarea acestor metode trebuie să țină cont de contextul educațional specific și de nevoile individuale ale studenților, precum și de formarea adecvată a cadrelor didactice pentru a sprijini acest proces.

Pentru integrarea metodelor reflexive în învățământul superior propunem următoarele sugestii metodice:

- Încurajarea studenților să ofere și să primească feedback constructiv, atât de la colegi, cât și de la profesori;
- Definirea așteptărilor pentru discuții și reflecții, astfel încât toți participanții să se simtă confortabil să își exprime opiniile;
- Încurajarea studenților să țină un jurnal în care să își noteze gândurile, întrebările și observațiile legate de cursuri;
- Stabilirea momentelor specifice în timpul cursului în care studenții să revizuiască și să analizeze ce au învățat;
- Utilizarea grupurilor mici pentru a permite studenților să discute teme complexe, încurajându-i să își exprime perspectivele și să asculte opiniile celorlalți;
- Propunerea subiectelor de dezbatere relevante, oferind studenților oportunitatea de a-și susține punctele de vedere și de a reflecta asupra argumentelor adversarilor;
- Îndemnarea studenților să dezvolte proiecte care să implice reflecție asupra experiențelor de învățare;
- Includerea în evaluare o componentă de reflecție în care studenții să explice procesul lor de gândire și deciziile luate;
- Propunerea studiilor de caz care să solicite studenților să analizeze situații complexe și să reflecteze asupra soluțiilor;
- După rezolvarea unei probleme, încurajarea studenților să discute ce au învățat și ce metode au fost cele mai eficiente;
- Folosirea instrumentelor de evaluare care să includă întrebări de reflecție și auto-evaluare, încurajând studenții să analizeze propriile progrese;
- Oferirea feedback-ului constant pe parcursul cursului, nu doar la final, pentru a ajuta studenții să își ajusteze gândirea și strategiile de învățare;
- Organizarea sesiunilor de formare pentru studenți, axate pe dezvoltarea abilităților de reflecție și gândire critică;
- Demonstrarea tehnicilor de reflecție prin propriile experiențe de predare, încurajând studenții să aplice aceste tehnici;
- Folosirea forumurilor sau platformelor de învățare online pentru a facilita discuțiile și reflecțiile scrise între studenți;
- Explorarea aplicațiilor care permit studenților să ofere feedback anonim și să reflecteze asupra învățării lor.

În concluzie:

- Metodele reflexive reprezintă un instrument esențial în procesul educațional promovat în învățământului superior, facilitând o abordare procesuală care promovează învățarea activă și dezvoltarea gândirii critice. Această abordare nu doar că îmbunătățește înțelegerea conceptelor teoretice, ci și consolidează abilitățile de analiză și autoevaluare ale studenților, esențiale în contextul profesional actual;
- Implementarea metodelor reflexive, contribuie la crearea unui mediu educațional dinamic, în care studenții devin subiecți activi în propria lor formare;
- Metodele reflexive dezvoltă o cultură a învățării continue și a feedback-ului constructiv, stimulând o conștientizare mai profundă a procesului de învățare;

-
-
- Instituțiile de învățământ superior trebuie să se preocupe de integrarea și susținerea utilizării metodelor reflexive, nu doar ca pe o practică pedagogică, ci și ca pe o filozofie de educație care încurajează studenții să devină autonomi în devenirea profesională;
 - Pe măsură ce didactica universitară evoluează, adoptarea metodelor reflexive va contribui la formarea unor profesioniști competenți, capabili să facă față provocărilor complexe ale societății contemporane.

Referințe bibliografice:

1. BOCOȘ, M. și D. JUNCAN. *Teoria și metodologia instruirii și teoria și metodologia evaluării: repere și instrumente didactice pentru formarea profesorilor*. Ed. a 3-a. Pitești: Paralela 45, 2008. 213 p. ISBN 978-973-47-0489-7.
2. BOCOȘ, M. *Instruirea Interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2002. 378 p. ISBN 973-610-091-X.
3. CERGHIT, I. *Metode de învățământ*. Iași: Polirom, 2006. 315 p. ISBN 973-46-0175-x.
4. CERGHIT, I. *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. Iași: Polirom, 2008. 395 p. ISBN 978-973-46-1016-7.
5. CRISTEA, G. *Pedagogie generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, R.A, 2002. ISBN 973-30-2642-5.
6. IONESCU, M. și M. BOCOȘ. *Tratat de didactică modernă*. Ediția a 2-a. Pitești: Paralela 45, 2017. 455 p. ISBN 978-973-47-2481-9.
7. IUCU, R. B. *Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative*. Ediția a 2-a. Iași: Polirom, 2008. 222 p. ISBN 978-973-46-1151-5.
8. PÂNIȘOARĂ, I.-O. *Enciclopedia metodelor de învățământ*. Iași: Polirom, 2022. 405 p. ISBN 978-973-46-870-5.
9. ГАЛАКТИОНОВ, И.В. Рефлексивные формы и методы обучения в образовательном пространстве ВУЗА. *Проблемы высшего образования*. 2018, №1, сс. 229-233.
10. ГОЛУБЕВА, М. В. Рефлексивное обучение активному отношению к познанию. *Образовательные технологии*. 2011, № 2, сс. 78-86.
11. МЕТАЕВА, В. *Развитие профессиональной рефлексии в последипломном образовании: методология, теория, практика*. Автореферат дис. д-ра пед. наук. Екатеринбург, 2006. 45 с.